

Freire'nin Pedagojik-Politik Yaklaşımında Özgürleşme ve Praksis

Muhammed Keser¹

Paulo Freire Brezilyalı bir eğitimci ve düşünür. Kanımca onu kıymetli yapan şey eğitim ile politika arasında var olduğunu düşündüğü diyalektik ilişkinin analizine girişmesi. Bu ilk defa yapılan bir şey değil belki, ancak duygu, deneyim ve diyalogu hep bir arada ve etkileşim halinde değerlendiren bir yaklaşım olması bakımından biricik. Varmak istediği nokta ise eylem halinde kendini var eden bir toplumsallık ve buna eşlik eden bir özgürleşme mücadelesi. Özgürlük, dünyanın neresinde ve hangi bağlamda olursa olsun hiyerarşik güç ilişkilerini verili bir değer olarak görmeyen radikal bir yaklaşımla birlikte düşünülür. Bu çerçevede Freire, eğitimin teknik ve bürokratik süreçlere sıkıştırılmasına başkaldırmış bir düşünür. Eğitim ya da pedagojiden bahsettiğinde toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik koşulların belirleyiciliğine ve tabi ki hiyerarşik güç ilişkilerine dikkat çeker. Freire'nin yaklaşımında tarafsız eğitim yoktur, mesele sadece kendini nerede konumlandığıdır. Bunun farkında olmayan herhangi bir eğitimci bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde kendini bir tarafta bulur. Eylem ise bu noktada devreye girer. Freire dünyayı dönüştürme yolunda düşünme ve harekete geçmeyi kapsayan diyalektik bir praksis anlayışından bahseder. Bu yazının amacı, Freire'nin pedagojik yaklaşımını praksis ve özgürleşme kavramlarını merkeze alarak tartışmaktır. Politik-pedagojik bir analiz çerçevesinde bu kavramların hayatın hangi alanları ile temas ettiğini ve ne tür mücadele biçimleri geliştirebileceğimizi sorgulamak istiyorum.

Freire'nin pedagojik yaklaşımı özellikle yoksulluğu görünür kılmayı, eşitsizlikleri açığa çıkarmayı, toplumsal adaleti ve özgürlüğü sağlamayı amaç edinen bir düşünce dünyasına sahiptir. Ancak düşünceler boşlukta oluşmaz, farklı toplumsal ve siyasal bağlamlar arasında sürekli seyahat halindedir. Dolayısıyla eleştirel pedagoji yaklaşımının çeşitli teorik analizlerle kurduğu ilişkilere de bakmak gereklidir. Freire'nin analizleri, geleneksel Marksizmin ve Gramsci yorumlarının etkisiyle birlikte okunmalıdır. Hem sınıf temelli hiyerarşi eleştirileri hem de özgürleşmeye, eyleme atfedilen anlam bu bağlamda düşünülebilir. Nitekim, eleştirel pedagoji okulu çalışmaları içerisinde yürütülen tartışmalarda Gramsci ile

¹ kesermehmed@gmail.com

Freire'nin çalışmalarının ciddi benzerlikler ve birbirini tamamlayıcı analizler ortaya koyduğu düşünülmektedir (Mayo, 2011).

Marksist düşüncenin özgürleşmeye yüklediği anlam, insanların verili olduğu düşünülen ancak hiç de öyle olmayan toplumsal, siyasal ve ekonomik zincirlerden kendilerini kolektif bir dayanışmayla kurtarmasına işaret eder. Gramsci ise hegemonya teorisiyle, geleneksel Marksizmin altyapı belirleyiciliğini geliştirerek üstyapının (kültür, ideoloji, eğitim, siyaset) önemine dikkat çeker (Gramsci, 2000). Gramsci, devleti sadece bir baskı aygıtı olarak düşünmez. Ona göre hegemonya sivil toplum alanında çeşitli kurumlar aracılığıyla rıza üreterek sürekli yeniden üretilir ve eşitsizlikler sürdürülür. Bu bağlamda, özgürleşme insanların aktif bir şekilde dünyadaki konumlarını yorumlayabilmesi ve onu dönüştürmeye yönelmesiyle birlikte düşünülür. Kısacası, özgürlüğün hem düşünsel hem de eylemlilik bağlamında bir karşılığı vardır.

Eylemlilik hali geleneksel Marksist literatürde teori ile pratiğin diyalektik ilişkisi olarak tarif edilen praksis kavramıyla karşımıza çıkar. Praksis dünyayı anlamayı, yorumlamayı, eleştirel bir bilinçle sorgulamayı mümkün kılar. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Praksis dünyayı değiştirme konusunda hem istekli ve hem de aktif bir dönüştürücü insan etkinliğini gerekli görür. Marx'ın ünlü ifadesiyle söylersek: "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa asıl mesele onu değiştirmektir" (Marx & Engels, 2013, s. 12). Praksis kavramı hem Gramsci'nin hem de Freire'nin çalışmalarında çok önemli bir yer tutar. Teori ve pratiğin ayrılmaz bir bütünlüğü gibi ifade edilen praksis, karşılıklı öğrenmeyi ve diyalogu önemseyen pedagojik bir perspektifle geliştirilmiştir. Gramsci bunu siyasal analizlerinin bir gereği olarak görürken, Freire pedagoji analizlerinin bir gereği olarak yorumlar (Mayo, 2011). Bu bağlamda, Freire'nin Marksist ve Gramscici hattın yaklaşımlarını eğitim dünyası içerisinde geliştirerek eleştirel eylemi ve karşılıklı öğrenmeye dayanan diyalogu öne çıkaran bir pedagojik analiz ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Freire'nin bu yaklaşımı, eğitimin siyasal boyutu, eğitim alanlarındaki hiyerarşik güç yapıları, eğitimin ideolojik saiklerle olan ilişkisi konularında dünyadaki bütün eğitimcileri üzerinde kafa yormaya iten bir bakış açısı geliştirmeye yönlendirmiştir.

Bununla birlikte, Freire'nin düşünce dünyasını derinden etkileyen iki önemli isimden daha bahsedebiliriz: Frantz Fanon ve Erich Fromm. Özellikle sömürgecilik ve post kolonyalizm çalışmalarına katkısıyla bilinen Fanon, Freire'yi insanlaşma ve insanlıktan çıkarılma süreçleri, ezilenlerin eleştirel bilincinin gelişimi, baskıya ve şiddete karşı geliştirilecek özgürleşme mücadelesi gibi konular hakkında ciddi bir biçimde etkilemiştir (Fanon, 1961). Fromm'un çalışmaları ise, bir şeye sahip olma duygusunun ezme eylemi ile olan bağı, sahipler sınıfına mensup olma arzusunun ezilenlerin mücadelesine nasıl engel olduğu, yaşamseverlik ve ölümseverlik gibi konuların analizinde etkileyici olmuştur (Fromm, 1964).

Freire'yi etkileyen bir başka önemli akım ise Hristiyan İdeolojisi, yani Freire'nin yaşadığı dönem içerisinde Latin Amerika ülkelerinde ciddi bir etkisi olan Kurtuluş Teolojisi hareketidir. Bu hareketin mücadele alanı yoksulluk, eğitim ve okuryazarlık, sosyal adalet, çevre sorunları gibi konulara odaklanır.

Özgürleşme ve Praksis

Freire'nin insanın özgürleşmesi sorununa yaklaşımı öncelikle ezen ve ezilen ilişkisine odaklanır. Bu ilişki biçimi ezilenin dünyasında insan olmanın, ezen olmakla eş tutulduğu bir bağlamda ilerler (Freire, 2010). Ezilenler deneyimledikleri koşullardan kurtulmanın yolunu ezene benzetmek şeklinde formüle eder. Ezilenler için “yeni insan, ezen konumuna gelmiş kendileridir” (Freire, 2010, ss. 21). Ezilenlere zarar veren bir diğer önemli konu ise özgürlük korkusudur. Özgürlük korkusu hem ezilenlerin üstüne yapışmış toplumsal rolleri benimsemelerine hem de ezene yönelik hayranlığın pekişmesine neden olur. Bu tür bir toplumsal bağlamda davranışlarımız önceden belirlenir, olası itirazlarımızın sınırları çizilir ve özgürlük imkanları yok edilir. Freire, sürgün hayatı boyunca yürüttüğü eğitim faaliyetlerinde işçilerde, köylülerde ve öğrencilerde sıklıkla özgürlük korkusunu gördüğünü belirtirken bu meselenin incelenmesine duyulan ihtiyaçtan bahseder (Freire, 2010). Ona göre, eleştirel düşüncenin anarşik oluşuyla mimlenmesi ezilenlerin özgürleşme mücadelesine ciddi bir biçimde engel olmaktadır. Eleştirel bilinç çeşitli toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunların tespitine ve bu sorunlara yönelik bir itirazın inşa edilmesine imkân sağlar. Dolayısıyla, Freire'nin yaklaşımında özgürlük, birileri tarafından bahsedilen bir armağan değil, bizzat eleştirel bilinç ve eylemle inşa edilen, kazanılan, elde edilen bir şeydir.

Özgürleşme hem bilinçlenme – Freire bunu kendi dilinde “conscientização” olarak isimlendirir – hem de insanlaşma sürecidir. Bu süreçte ezilenler, kendi dünyalarının gerçekliğini ve çelişkilerini anlamaya, anlamlandırmaya çalışır, deneyimledikleri dünyayı zihinsel ve somut çerçevede değiştirmeye yönelik bir eylem haline geçer. Bu noktada Freire, özgürleşmenin sorumluluğunu ezilenlere yükler: “O halde, ezilenlerin büyük insani ve tarihi görevi şudur: Kendilerini ve aynı zamanda da ezenlerini özgürleştirmek” (Freire, 2010, s. 22). Neticede, her türlü ezilenin ve ezilmenin korkunç etkilerini, özgürlüğün kıymetini ezilenlerden daha iyi kim bilebilir ki? Bütün yabancılaşma deneyimlerine rağmen hem ezenleri ve hem de ezilenleri insanlaştırma mücadelesi ezilenlerin öncülüğünde mümkündür. Ezilenleri özgürleştirmek, onları eğitmek, bilinçlendirmek, onlar adına özgürlük mücadelesi yürütmek diye bir şey yoktur. Bütün özgürlük mücadeleleri ezilenlerle hep birlikte, karşılıklı diyaloga ve öğrenmeye dayanan ve birbirine duyulan güveni, inancı, sevgiyi öne çıkaran bir biçimde tasarlanmalıdır. Halka yaklaşımdan, halkla karşılaşmaktan, halkla konuşmaktan uzak bir özgürlük mücadelesi esasen ezme biçimlerinin yeniden üretilmiş bir başka bir biçimdir. Ezilenlerin pedagojisi yarını hep birlikte kurmak hayali üzerinden bir gelecek tarifi yapar: Ezilenler için bir gelecek değil, ezilenlerle birlikte şekillenen bir gelecek (Freire, 2010).

Bu noktada Freire, özgürlük mücadelesine öncülük edebileceklere önemli bir uyarıda bulunur. Halk hakkında konuşan, fakat halka güvenmeyen bir anlayış devrimci perspektifin önünde bir engeldir. Ona göre hümanist davranış biçimi, “halkın mücadelesine katılmasına neden olan, halka duyduğu güven ile ayırt edilebilir, bu güven olmaksızın halk adına yaptığı binlerce eylemle değil” (Freire, 2010, s. 38). Burada Freire, popülizm yapmaz, aksine bizzat insana kulak vermeyi, halkın yaşam koşullarının farkında olmayı ve bu toplumsal, ekonomik, siyasal bağlamdan üretilecek mücadele yöntemlerinin gerekliliğine dikkat çeker. Siyasi elitlerin tasarımıyla yürütülen, “halktan uzak” bir popülizm ezilenlerin duygusal, psikolojik, sosyokültürel ve ekonomik bunalımlarını sömürmeyi mümkün kılan bir kapı açabilmektedir. Bunun aksine ezilenlerin pedagojisi yaklaşımı, her insanın etkin katılımını şart koşan özgürlükçü bir eylemlilik şerhi koyar. Burada birbirinden öğrenmeyen, birbirine kulak vermeyen ve birilerinin sesinin kısın baskıcı yöntemler sorgulanır ve bununla beraber siyasi eylem ile pedagojik eylem arasında diyalektik bir ilişkinin zorunluluğu göze çarpar (Freire, 2010). Aksi halde yapılan, diyalogdan uzak kuru bir propaganda halini alır ki diyalogsuz eğitim ve özgürlük mümkün değildir. Sadece kendilerinin her şeyi bildiğine inanan bir topluluğun kuracağı bir gelecekte bazılarının yer yok demektir. Freire’nin bu yaklaşımı siyasal ve toplumsal hareketlerin pedagojik niteliğine merkezi bir önem atfeder. Ayrıca popülizm ile pedagojik-politik bir yaklaşım arasında kurulabilecek ilişkilere dair fikirler sunar.

Freire’ye göre zamane eğitimcilerinin ve siyasetçilerinin insanlar tarafından anlaşılmamasının temel nedeni kullandıkları dilin insanların somut gerçekliklerinden kopuk olmasıdır (Freire, 2010). Dünyanın bütün ezilenlerine kendi bakış açılarını bir kurtuluş yolu olarak sunmak ile ezilenlerin somut koşullarıyla diyaloga giren bir özgürlük mücadelesi hedeflemek arasında çok fark vardır.

Praksis kavramı hem geleneksel Marksist düşünce dünyasının hem de eleştirel pedagojinin temelini oluşturan merkezi bir temadır. Teorinin pratikle, pratiğin teoriyle bağlı kılındığı diyalektik bir sürece işaret eden praksis, dünyayı dönüştürmenin gerekli koşulu olarak düşünülür. Eleştirel pedagoji bağlamında praksis, düşünce ve eylemin ayrılmaz bütünlüğünü ifade ederken eleştirel düşüncenin, diyalog ve öğrenmenin öneminden ve insanın bizzat sorumlu ve aktif olduğu bir eylemlilikten bahseder. Örneğin, praksis ezilenlerin özgürleşme mücadelesi yolunda zorunlu bir süreç olarak düşünülür. Freire’nin praksis tanımı bunu açıkça ortaya koyar: “İşlevsel açıdan baskı evcilleştiricidir. Baskının esaretinden kurtulmak için onun içinden ayağa kalkmak ve ona karşı çıkmak gerekir. Bu ancak praksis yoluyla yapılabilir: Dönüştürmek amacıyla dünya üzerinde düşünmek ve eylemde bulunmak” (Freire, 2010, s. 29). Düşünce ve eylemin birlikteliği sürekli olarak birbirinden beslenen bir öğrenme sürecidir aslında. Özgürleşme mücadelesinin yürütülmesi için düşünceden beslenmeyen saf bir eylemcilik ya da dünyada olup bitenlerden uzak bir düşünce lafazanlığı yeterli değildir. Freire için özgürleşme kendi başına bir praksistir zaten:

“İnsanların üzerinde yaşadığı dünyayı dönüştürmek için düşünmesi ve eyleme geçmesidir. Özgürleşme davasına gerçekten bağlananlar; ne bilinci doldurulacak boş bir kap olarak gören mekanik bilinç anlayışını kabul edebilirler ne de özgürleşme adına bankacı egemenlik yöntemlerinin (propaganda, slogan) kullanılmasını” (Freire, 2010, s. 56).

Bu bağlamda Freire’nin bankacı eğitim olarak adlandırdığı, egemenlerin öğrencilerin sorgulama becerilerini değil de ezberleme yeteneklerini geliştirmek için başvurduğu dikte etmek üzerine kurulu öğretim yöntemine değinmek gereklidir. Freire bankacı eğitim kavramıyla eğitimi sürekli olarak bir anlatma, öğretme, yol gösterme şeklinde düşünen teknik-bürokratik bir anlayışa bir eleştiri getirmektedir aslında. Freire’nin tarifiyle, eğitim bir tasarruf yatırımına dönüşmüş, “öğrenciler yatırım nesneleri, öğretmen ise yatırımcı” halini almıştır (Freire, 2010, s. 49). Bankacı eğitim modelinde öğrenciler edilgen bir biçimde kendilerine sunulan öğretim nesnelerini alırlar, ezberlerler ve sürekli tekrar ederler. Öğrenme süreçlerinde öğretmen ve öğrenci arasında hiyerarşik bir ilişki söz konusudur, öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel perspektiflerinin yolu tamamen engellenir.

Peki, Freire’nin bankacı eğitim modeli eleştirisi özgürleştirici bir praksis için neden önemlidir? Freire problem tanımlayıcı, diyaloga dayalı, eleştirel eğitimle eğitim süreçlerindeki hiyerarşiyi ortadan kaldırmayı, diyalog, iletişim ve birbirinden öğrenmeye dayanan bir praksis geliştirmeyi ve böylelikle dünyayı adlandırma ve dönüştürme süreçlerinin kolektif bir şekilde işlemlerini hedefler. Bu çerçevenin sunduğu olanaklar insan temelli bir pedagoji ve politika yaklaşımına ışık tutar. Neticede Freire’nin belirttiği üzere, “bankacı eğitim yaratıcı gücü felce uğratar ve engellerken problem tanımlayıcı eğitim var olan gerçekliğin sürekli sorgulanmasını öğütler. Bankacı eğitim bilinci boğmaya çalışır, problem tanımlayıcı eğitim bilincin su yüzüne çıkması ve gerçekliğe eleştirel müdahalesi için çaba gösterir” (Freire, 2010, s. 58). Problem tanımlayıcı eğitim, insanların çeşitli ezme biçimleriyle, baskıcı yöntemlerle, otoriterlikle, yabancılaşmayla mücadele etmesini mümkün kılacak özgürleştirici bir praksis inşasının aracı olarak düşünülmelidir. Bu analizleri aynı zamanda bir egemenlik eleştirisi olarak okuduğumuzda, Freireci pedagojik-politik yaklaşımın teknik, bürokratik, yabancılaştırıcı, hiyerarşik ve baskıcı biçimlere yönelik hegemonya karşıtı bir mücadele yürüttüğünü söyleyebiliriz. İnsanı, diyalogu ve özgürleştirici bir praksişi temel alan bir hegemonya mücadelesi.

Düşünce ve eylem arasındaki ilişki konusundaki yanlış anlaşılmalarda konusunda Freire çok dikkatli davranmayı salık verir. Praksis sırayla önce düşüncenin var olduğu arkasından eylemin geldiği iki aşamalı ve birbirinden ayrılmış, bölünmüş bir süreç değildir kesinlikle. Ona göre, eleştirel bilinç ve eleştirel düşünce süreçlerinde gördüğümüz üzere eylem ve düşünce birlikte ilerler, birbirlerinden ayrı düşünülemez. Eleştirel pedagojinin savları bu bağlamda geleneksel öğretmen-öğrenci, lider-halk anlayışını ortadan kaldırmayı amaçlar. Öğretmen akıl veren, yol gösteren öğrenciler ise söyleneni anlayan ve yapan, söz dinleyen

biçiminde resmedilmez. Bu pedagojik-politik çerçeve diyalogu, öğrenmeyi ve birlikte ortak bir gelecek inşa etmeyi mümkün gören bir dünya tahayyülüdür. Dolayısıyla bu dünyada, halka kulak vermeyi, halkla konuşmayı, halka hesap vermeyi gerekli gören bir devrimci praksis yöntemi öne çıkacaktır. Halktan korkan, halktan kaçan, halka güvenmeyen bir praksis var olan egemenlik biçimlerini yeniden üretmekten başka bir işe yaramaz.

Özgürleşme ve praksisin ancak birlikte var olabileceğini belirten Freire sevgi, alçakgönüllülük, umut ve güven gibi insani duyguların önemine vurgu yapar. Freire'nin yaklaşımını benzersiz kılan özelliklerinden birisi bu insani ve ahlaki boyutlara atfettiği önemde saklıdır. Ezilenlerin Pedagojisi'nde ısrarla belirttiği gibi onun eğitim ve politika yaklaşımı bu unsurlara kurucu bir rol yükler: "Bu sayfalardeki hiç değilse iki şeyin kalıcı olacağını umuyorum: Halka duyduğum güven ile insanlara ve içinde sevmenin daha kolay olacağı bir dünyanın yaratılmasına duyduğum inanç" (Freire, 2010, s. 20). Praksisin eleştirel düşünce ve eylem boyutunda devrimci bir işlevinin olup olmadığını gerçek bir yardımseverlik sürecinin deneyimlenip deneyimlenmediğiyle incelemeyi önerir Freire. Ezilenlerin özgürleşme mücadelelerinde ortaya çıkacak dayanışmanın ve yardımlaşmanın analizini yaparken sahte yardımseverlik ile gerçek yüce gönüllülük arasında bir ayrım yapar. Ona göre, "sahte yardımseverlik, korku içindekileri, boyun eğdirilmişleri, hayatın reddedilmişlerini, titrek ellerle avuç açmak zorunda bırakır. Gerçek yüce gönüllülük bu ellerin yardıma daha az gerek duymasını, iş gören ve dönüştüren insan elleri haline gelmesini" (Freire, 2010, s. 23) sağlamak için hep birlikte mücadele etmeyi kendisine bir sorumluluk olarak görür. Onun yaklaşımının dayanışmaya, yüce gönüllülüğe yüklediği bu anlam radikal bir biçimde sevgisizlikle boğulan dünyaya karşı hakiki bir sevgi devrimi gerçekleştirmenin kavgasıdır. İnsan olmanın, özgür olmanın sevgiyle bezenmiş bir praksisle mümkün olacağı varsayımı eleştirel pedagoji okulunu devrimci mücadele cephesinde özgün kılan noktalardan birisidir. Freire'ye göre, diyalogun ve öğrenmenin temel koşulu yine sevgidir, "diyalog derin bir dünya ve insan sevgisi yoksa" gelişemez, "bir yaratma ve yeniden yaratma edimi olarak dünyanın adlandırılması, sevgiyle yoğrulmamışsa" imkânsız bir süreçtir (Freire, 2010, ss. 66). Dünyanın adlandırılması, sürekli olarak yeniden yaratılması sürecinin bir kibir edimi ile yürütülmesi de düşünülemez. Birlikte öğrenme, dayanışma ve diyaloga dayanan praksisin alçakgönüllülük ile işlemesi gereklidir.

Freire'nin alçakgönüllülük ile ilgili yorumları ciddi bir eleştirel sorgulamayı beraberinde getirir: "Ötekileri hep cahil olarak damgalıyorsam ve kendi cehaletimi hiç fark etmiyorsam... Kendimi pür insanların, doğrunun ve bilginin sahibi olan bir çekirdek grubun üyesi olarak görürsem... Dünyayı adlandırmanın seçkinlerin görevi ve halkın tarihte yer almasının bir kokuşma işareti olduğu varsayımından yola çıkarsam..." (Freire, 2010, s. 68). Eğitim ve politika süreçlerinde ortaya konan bu olası yaklaşımlar bütün diyalog imkânlarını yok eden bir kibrin tezahürüdür. Alçakgönüllülükten yoksun insanlar halka ulaşamazlar, halk ile ortak bir yol, ortak bir gelecek kuramazlar, sadece halk adına

karar almaya meyillidirler. Eleştirel pedagojinin insana duyulan inanç ve güveni umutla, sevgiyle, yardımseverlikle besleyen perspektifi özgürleştirici bir praksis sürecini geliştirebilmenin anahtarıdır. Böylelikle, modern çağların soğuk, sıkıcı, teknik ve bürokratik diyalogculuğundan çok daha insani ve devrimci bir pedagojik-politik dünya yaratımının imkânı zorlanır.

Bu hakikat ve özgürlük mücadelesi yolunda Freire'nin olmazsa olmaz koşullarından birisi de umuttur. İnsanı, doğayı, toplumu, ekonomiyi, eğitimi ve daha birçok farklı alanı birbirinden koparan, birbirine yabancılaştıran içinde yaşadığımız çağ aslında tam bir umutsuzluk çağıdır. Dolayısıyla umutsuzluğun tarihsel, toplumsal ve ekonomik bağlamları mutlaka tartışılmalı ve bu arka planları dikkate alarak dönüşümü yaratacak bir umudun pedagojisinin peşinden gidilmelidir. Zira Freire, “insanın varlığını ve bunu geliştirme mücadelesini umut ve hayal olmadan düşünemiyorum” (Freire, 2021, s. 12) diye belirtir. Ona göre, “umut ontolojik bir ihtiyaçtır. Umutsuzluk, kerteriz noktasını kaybetmiş ve bu ontolojik ihtiyacın tahrif edilmiş haline dönüşmüş umuttan başka bir şey değildir” (Freire, 2021, s. 12). Özgürleştirici bir praksisin asgari düzeyde eleştirel bir umuda, insanı merkeze alan iyimserliğe, sevgiye ve güvene sırtını yaslaması devrimci mücadelenin gerekli koşuldur. Freire'nin bu konuda kendisine yöneltilebilecek eleştirilere verdiği cevap ise oldukça düşündürücüdür: “Tabii, bendeki bu iyimserliğin ve umudun, iflah olmaz bir hayalperestin gündüz düşlerinden başka bir şey olmadığını söyleyen insanlar çıkacaktır... Kötümserlere kızmıyorum; sadece onlar için üzülüyorum, çünkü bana kalırsa onlar tarihteki yerlerini kaybetmiş insanlar” (Freire, 2019, s. 66).

Ölümünden birkaç gün öncesinde “sevgisiz bir eğitimi asla düşünemezdim ve bence bu nedenle eğitimciyim, her şeyden önce sevgiyi hissediyorum” (Aktaran, Mayo, 2011, s. 23) cümleleriyle sevgiye yüklediği anlam ise dikkat çekicidir. Bilgi ve öğrenme süreçleri Freire için yalnızca bilişsel açılardan incelenmez. Onun pedagojisinde sevginin merkezi bir önemi vardır, öğrenme sürecinde insanları birbirine bağlayan şey sevgidir (Mayo, 2011). Peter McLaren'in Freire'nin kitabına yazdığı önsözdeki ifadeleri sevginin eleştirel pedagoji okulu için taşıdığı önemi ortaya koyar: “Öğretmen yetiştirme programları, Freire'yi öğretim felsefesinden söküp atmaya beceremeyince... diyalog sevgisini – bu nosyonu sevgi diyalogundan kopararak – savunan kapitalist dostu bir bilgeye dönüştürerek kurnazca evcilleştirmiştir” (Freire, 2019, s. 27). İşte böyle bir dönemde eleştirel pedagoji yaklaşımını savunmanın zorunluluğundan bahseder McLaren. Freire'nin insani duygulara, güvene, mütevazılığa yaklaşımını yalnızca pedagojik bir analiz olarak değerlendirmek çok yanlış olacaktır. Aksine onun bu tespitleri pedagojik temelleriyle birlikte var olan politik bir bağlamda gelişmiş, yeni bir tür insanı ve toplumsal yaşamı okuma biçimi ortaya koymuştur.

Son olarak, Freire'nin pedagojik-politik yaklaşımının merkezinde eleştirel okuryazarlık kavramı yatar. Hatta Mayo'ya göre Freire ile eleştirel okuryazarlık kavramı eş anlamlıdır (Mayo, 2011). Eleştirel okuryazarlık insanın kendisini ve dünyayı okuma, analiz etme, sorgulama ve dönüştürme süreçlerini kapsayan

özgürleştirici bir praksişi mümkün kılar. Eleştirel okuryazarlık var olan hegemonyayı sarsma sürecine kapı aralar böylelikle. Bu süreç boyunca, sözcükler, kelimeler, dünyayı anlamlandıran hakikatler birilerinin özel mülkü olmaktan çıkartılıp kamusallaştırılır ve herkesin dahil olduğu özgürleştirici bir pedagojik-politik ilişki biçiminin sınırları zorlanır (Vittoria, 2017). Freire, Ezilenlerin Pedagojisi'nde ideoloji ve hegemonya süreçlerinin yarattığı eşitsizliklere karşı bir mücadele geliştirmeye çalışır. Eleştirel okuryazarlık ile hegemonya tartışmaları arasında kurduğu bağ ile de buna dikkat çeker: "Eleştirel okuma gerçeği, bir okuma yazma süreci içinde yapılsın ya da yapılmazın, her şeyin ötesinde açık bir siyasal hareketliliğin ve örgütlülüğün bir parçası olduğu sürece Gramsci'nin "hegemonya karşıtı eylem" olarak adlandırdığı bir araç olacaktır" (Aktaran, Vittoria, 2017, ss. 40). Özgürleştirici bir praksise dayanan hegemonya mücadelesi, pedagojik-politik yaklaşımlardan beslenen diyalog ve karşılıklı öğrenme süreçlerine ihtiyaç duyar. Eleştirel okuryazarlık da böyle bir çerçeve içerisinde anlam kazanır.

Bu noktada, Laclau ve Mouffe'un (2014) sol hegemonya yaklaşımlarında ortaya koydukları analiz ile eleştirel pedagoji okulunun ortaya koyduğu yaklaşımın birlikte tartışılmasının önemli olduğunu düşünüyorum. Laclau ve Mouffe'un siyasal analizi farklı toplumsal kimliklerin, grupların, taleplerin söylemsel olarak birbiriyle eklemlenmesini gerekli gören bir hegemonya mücadelesinin tarifini yapar (Laclau & Mouffe, 2014). Ekonomik ve sınıfsal analizlerin ötesine geçen bu yaklaşım, aile, eğitim, kültür ve ideoloji gibi toplumsal yaşamın bütün alanlarına nüfuz edecek bir demokratik devrimin peşindedir. Bu tür bir hegemonya mücadelesi yaklaşımının Freireci pedagojinin ortaya koyduğu diyalog, karşılıklı öğrenme, sevgi, umut ve alçakgönüllülük gibi temalara ihtiyaç duyduğunu belirtmek gerek. Freire'nin yapmak istediği şey tam da bu tür bir pedagojik-politik perspektifin inşasına yönelmektir: Politik süreçlere pedagojik ve pedagojik süreçlere politik bir müdahale. Böylelikle, merkezizetsiz, sabit ve durağan olmayan, sürekli yeniden yaratımın peşinde, diyalogcu ve özgürleştirici bir hegemonya mücadelesi geliştirilebilir. Teknik, bürokratik, "bırakınız yapsınlar pedagojisinin" (Mayo, 2011) yapmak istediği şey eğitim, ekonomi ve kültür gibi çeşitli toplumsal yaşam alanlarının siyasetleştirilmesi ve bunun olabildiğince normalleştirilmesidir. Bu hegemonyanın karşısında pedagojik-politik bir özgürlüğün ütopyası için yürütülecek bir hegemonya mücadelesine ihtiyaç vardır. Başta Freire olmak üzere eleştirel pedagoji okulunun bu tür mücadele imkânlarına çok önemli katkılar sunduğunu belirtmek gerekir. En çok da politik mücadelenin diyalog ve eğitimle olan bağına, sevgiye, umuda, güvene, cesarete ve alçakgönüllülüğe olan ihtiyaca yaptığı vurguyla.

Kaynakça

- Fanon, F. (1961). *The Wretched of the Earth* (Richard Philcox, Çeviri). New York: Grove Press.
- Freire, P. (2010). *Ezilenlerin Pedagojisi* (Dilek Hattatoğu & Erol Özbek, Çeviri). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2019). *Özgürlüğün Pedagojisi: Etik, Demokrasi ve Medeni Cesaret* (Gülten Kurt Gevinç, Çeviri). İstanbul: Yordam Kitap.
- Freire, P. (2019). *Kültür İşçileri Olarak Öğretmenler: Öğretmeye Cesaret Edenlere Mektuplar* (Çağdaş Sümer, Çeviri). İstanbul: Yordam Kitap.
- Freire, P. (2021). *Umudun Pedagojisi: Ezilenlerin Pedagoji'sini Yeniden Yaşamak* (Çağdaş Sümer, Çeviri). İstanbul: Yordam Kitap.
- Fromm, E. (1964). *The Heart of Man*. New York: Harper & Row Publishers.
- Gramsci, A. (2000). *Selections from the Prison Notebooks* (Quintin Hoare, Çeviri). New York: International Publishers.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2014) *Hegemony and Socialist Strategy Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Marx, K. & Engels, F. (2013) *Felsefe İncelemeleri* (Cem Eroğlu, Çeviri). İstanbul: Yordam Kitap.
- Mayo, P. (2011). *Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi: Dönüştürücü Eylem Fırsatları* (Ahmet Duman, Çeviri). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Mayo, P. (2011). *Özgürleştirilen Praksis: Paulo Freire'nin Radikal Eğitim ve Politika Mirası* (H. Hüseyin Aksoy & Naciye Aksoy, Çeviri). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Vittoria, P. (2017). *Paulo Freire: Diyaloğun Pedagojisine Giden Yol* (Yasemin Tezgiden Cakcak & Erdal Cakcak, Çeviri). İstanbul: Kalkedon Yayınları.